

Tisztelt jelenlévők!

Azért gyűltünk össze ezen a helyen, hogy emléktáblát avassunk a statisztikus és geográfus Magda Pálnak, az MTA levelező tagjának, Rozsnyó híres szülöttének.

Magda Pál édesanyja révén, aki az ugyancsak rozsnyói Cházár András nővére volt, olyan környezetbe került, amely a művelődést és a kritikai gondolkodást mindig nagyra tartotta. Cházár már a 18. század végén röpiratot írt a sajtószabadság védelmében, és Magda Pál, aki szintén kikelt a cenzori beavatkozások ellen, kéziratos életrajzában leszögezi, hogy a nemzet, amelyik nem vívja ki magának a szabad véleménynyilvánítás lehetőségét, nem érdemli meg, hogy tudós emberek számukra felvilágosító munkákat írjanak.

Cházár kivette a részét a fiatal Magda neveléséből, aki aztán Dobsinán, Rozsnyón, Késmárkon és Pozsonyban tanult. Innen került a jénai egyetemre barátjával, Kis Jánossal a későbbi evangélikus szuperintendenssel. Késmárkon olyan tanárai voltak, mint a filozófus és teológus Johann Genersich, vagy pedig a magyarországi tudományos statisztika megalapítója, Martin Schwartner. Jénában került kapcsolatba Kant filozófiájával, de azt még a felvilágosodás ismeretfilozófiáján keresztül értelmezte. Jénából hazaérve Iglón volt nevelő, majd pedig, 1797-től nyugdíjba vonulásáig, azaz hetven éves koráig különböző protestáns iskolákban tanított irodalmat, statisztikát, filozófiát, geográfiát és gazdaságtudományt. Előbb Csetneken, aztán Lőcsén, Besztercebányán, Sopronban, Karlócon és végezetül Sárospatakon. Besztercebányán latin oktató programjával szerzett magának ellenségeket, Sopronból a drágaság miatt kellett elköltöznie, Karlócot azért hagyta el, mert a bécsi Udvari Haditanács a német nyelvű statisztikája miatt zaklatta. Munkahelyváltottságának leggyakoribb oka azonban kritikai gondolkodása és szókimondása volt, ami miatt összeütközésbe került előljáróival. Ebből a szempontból hasonlatos volt a másik korabeli evangélikus tanáregyenységhez, az Eperjesen és Pozsonyban működő Greguss Mihályhoz. Rebellis magatartásért korábbi barátja, Kis János, mint szuperintendens is megintette őt.

Magda fő műve, amiért akadémiai tagságra is jelölték – *Magyar Országnak és a határ őrző katonaság vidékeinek legújabb statisztikai és geográfiai leírása* (Pest, 1819), német nyelvű kiadásai: *Neueste statistisch-geographische Beschreibung des Königreichs Ungarn, Croatien, Slawonien und der ungarischen Militär-Grenze* (Leipzig, 1832, 1834, 1835) – nem az első magyarországi statisztika volt, hiszen ezt megelőzte Schwartner műve (*Statistik des Königreichs Ungern*, Pest, 1798), de az volt az első ilyen témájú magyar nyelvű mű, és

átmenetet képezett Fényes Eleknek 1836 és 1840 között megjelent nagy, hatkötetes dolgozatához. Magda dolgozata magyar nyelvűsége és kritikai szemlélete miatt volt olyan népszerű a reformkor kezdetén.

Magda művét nemcsak a statisztika mint szak szemszögéből kell értékelnünk, hanem abban a tekintetben is, hogy milyen szerepet játszott ez a tudományág a korabeli tudományosságon belül. A geográfia akkoriban nemcsak politikai földrajzként funkcionált, hanem, szerepét tekintve, a történetfilozófiával együtt a nemzeti ideológiát is megalapozta. Azzal a különbséggel, hogy míg a történetfilozófia a társadalmi fejlődés célját igyekezett megfogalmazni, a geográfia és a statisztika azokat az alapokat tárta fel és mutatta elénk, amelyekre építve az adott nemzet besorolódhat a többi nemzet közé. Magda is feltette a kérdést ebben a művében: „*Van-e a magyar nemzetnek annyi lelki és testi ereje, annyi világi tehetsége, hogy az európai szabad és független nemzetek közt tekintettel és máltósággal megtarthatja a rangját...?*” Ki kell-e hangsúlyozni, hogy ez a kérdés még most is aktuális?

Magdát 1833-ban ajánlották az MTA tagjának, 1834 novemberében aztán a Filozófiai Osztály levelező tagjává választották. Filozófiai és pedagógiai művei ennek ellenére kéziratban maradtak. Így lejegyzett életrajzában ugyanakkor röviden összefoglalta világnézetének az alapelveit. Ezekből az tűnik ki, hogy szerinte a jelenségek mögött meghúzódik egy általános, végtelen erő, amely azonban megfoghatatlan, de mégis közvetlenül hat a természetben. Alighanem valami olyan irracionálisan működő szubsztanciára gondolhatott, amilyen később Schopenhauer tételezett fel. Ami arra utal, hogy filozófiai téren Magda már részben túllépett a felvilágosodás eszméin, és a reformkor objektiválódott összefüggéseinek a lehetséges kimenetelét is előre jelezte.

Mindezek nyomán joggal jelenthetjük ki, hogy megérdemelten kerül ki erre a helyre a Magda Pál emlékét megőrizni szándékozó tábla.